

Leszek Chodor, Zbigniew Kowal
Politechnika Świętokrzyska - Kielce

O WSPÓŁCZYNNIKU POISSONA STALI NISKOWĘGLOWEJ POZA GRANICĄ SPRĘŻYSTOŚCI

1. Wprowadzenie

Szereg autorów zajmowało się teoretycznym szacowaniem współczynnika odkształcalności poprzecznej metali w obszarze pozasprężystym (współczynnika Poissona uogólnionego na zakres sprężysto-plastyczny) [np. 1,2,3,4]. Natomiast badania doświadczalne ukierunkowane na sprawdzenie teoretycznych oszacowań były nieliczne. Žukov [5] przeprowadził nieliczne pomiary eksperymentalne współczynnika Poissona poza granicą sprężystości stali niskowęglowej podczas prób rozciągania. Ohashi i Kamiya [6] szacują eksperymentalnie współczynnik ściśliwości stopów aluminium w funkcji intensywności odkształceń. Chodor, Kowal i Sendkowski [7] oszacowali współczynnik Poissona w nielicznych próbach ściskania i rozciągania stali.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że inżynierowie projektują i badają konstrukcje stalowe nie zwracając w zasadzie uwagi na fakt, że współczynnik Poissona jest ciągłą funkcją odkształceń od $\nu_0 \cong 0.3$ w obszarze idealnie sprężystym do 0.5 w obszarze idealnie plastycznym. Stan idealnie plastyczny i związany z nim współczynnik Poissona 0.5 jest w praktyce nieosiągalny. W naszych badaniach elementy konstrukcyjne traciły nośność plastyczną przy maksymalnych odkształceniach podłużnych punktów rzędu 5% a średni współczynnik Poissona w tych punktach wynosił 0.45.

Zwraca uwagę fakt, że nawet w badaniach numerycznych zadań teorii małych sprężysto-plastycznych odkształceń przyjmuje się

skokową zmianę współczynnika Poissona od 0.3 w obszarze sprężystym do 0.5 w obszarze plastycznym niezależnie od wielkości odkształceń .

Z uwagi na różnice współczynnika Poissona szacowanego w różnych badaniach teoretycznych oraz rozrzuty wyników badań doświadczalnych - przeprowadzono szerokie badania eksperymentalne o dużej liczbie prób. Badania dotyczą stali niskowęglowej St3S powszechnie stosowanej w konstrukcjach stalowych. Na podstawie badań określono trend współczynnika Poissona oraz jego zmienność statystyczną dla rozciągania stali. Przedstawiono wyniki pomiarów współczynnika Poissona dla ściskania stali. Wyniki eksperymentu porównano z teorią.

2. Doświadczalne wyznaczenie współczynnika odkształcalności poprzecznej stali poza granicą sprężystości

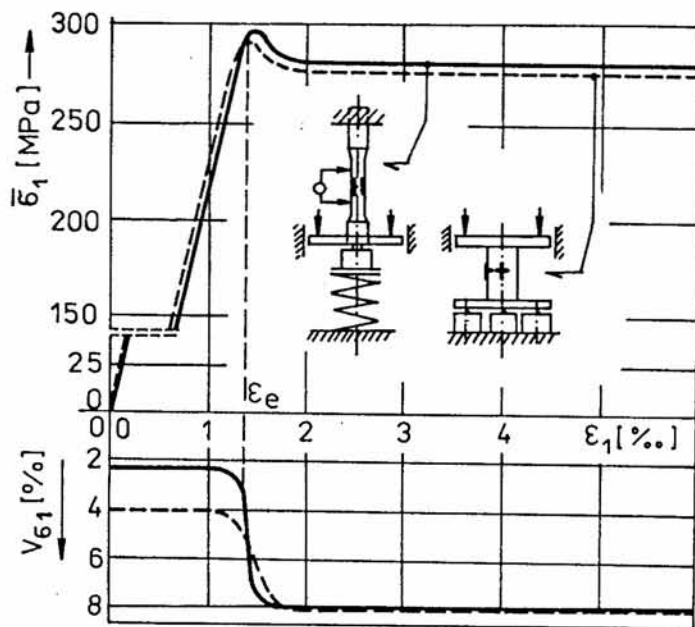
Badania doświadczalne współczynnika odkształcalności poprzecznej $\nu = |\epsilon_2/\epsilon_1|$ przeprowadzono na modelach stalowych belek zginanych poprzecznie.

Pomiary wykonano na próbkach zginanych a nie rozciąganych lub ściskanych, ze względu na to, że w procesie zginania występują zdeterminowane kierunki odkształceń głównych ϵ_1 i ϵ_2 oraz regularny przebieg tych odkształceń na długości pręta. Natomiast w próbach rozciągania lub ściskania wielkości te mają większe losowe fluktuacje, mogące istotnie zaburzyć wyniki pomiarów [7].

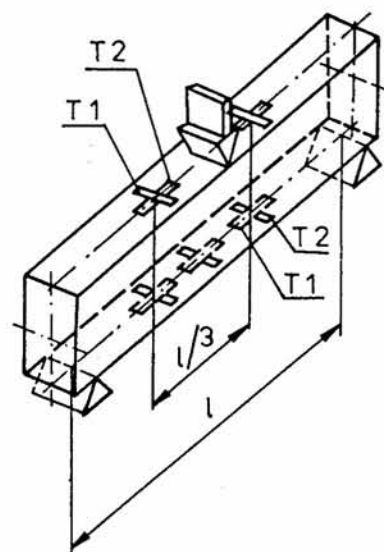
Ścieżki równowagi statycznej $\sigma_1(\epsilon_1)$ materiału modeli wyznaczono z wyeliminowaniem prędkości odkształceń $\dot{\epsilon}_1$ na normowych próbkach rozciąganych oraz ściskanych. Wyniki tych badań zilustrowano na rys. 1 i przeanalizowano w pracach [7,8]. Różnice między ścieżkami równowagi przy rozciąganiu (linie ciągłe) i ściskaniu (linie przerywane) są statystycznie nieistotne.

Wybrane parametry ścieżek równowagi statycznej prób rozciąganych wynoszą: sprężysty moduł Younga $E_0 = (223.7 \pm 5.2)$ GPa (średnia $\pm$ odchylenie standardowe) ; graniczne odkształcenie sprężyste $\epsilon_0 = (1.3 \pm 0.05)$ % .

Badaniom poddano pręty o prostokątnym przekroju poprzecznym 40x20 mm, uzyskane przez obróbkę skrawaniem handlowych płaskowników 45x25. Nie stosowano dodatkowej obróbki cieplnej.

Rys.1. Trend $\bar{\sigma}_1$ i zmienność V_{σ} ścieżki równowagi materiału

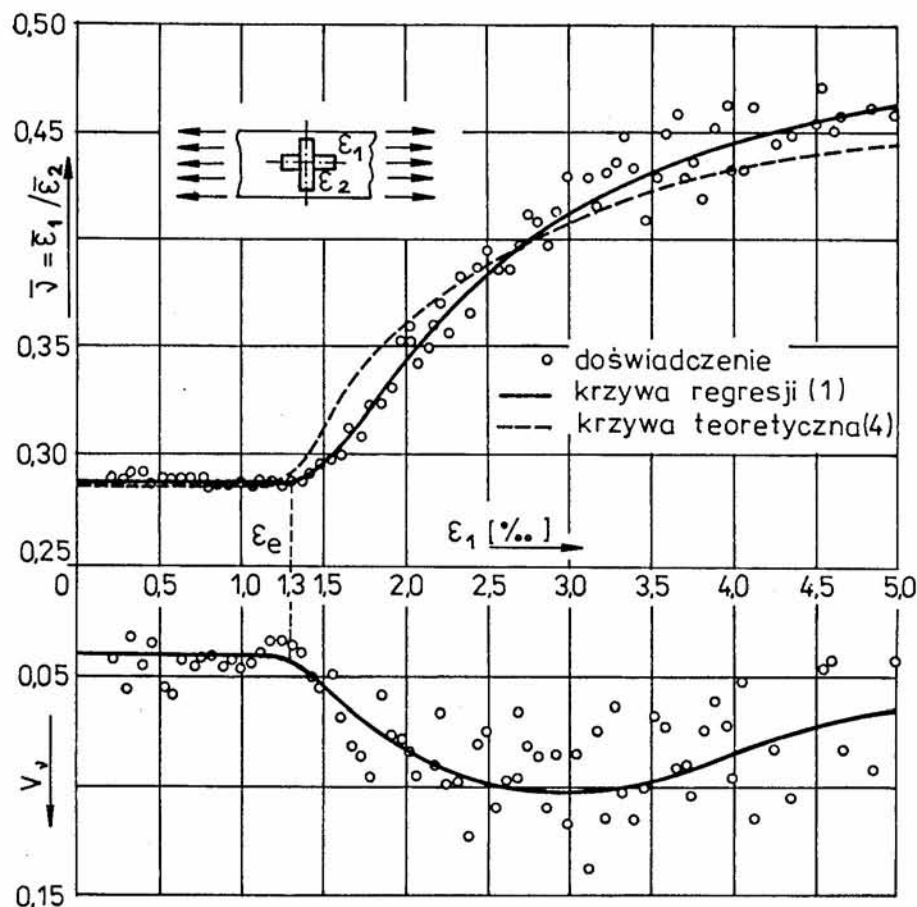
Rys.2. Schemat badanych belek

Rozmieszczenie czujników pomiaru odkształceń na jedno-przęsłowych modelach belek pokazano na rys. 2. Zastosowano tensometry elektrooporowe T1 i T2 typu RL10/120. Tensometry poprzeczne T2 naklejano na tensometry podłużne T1 prostopadle do osi belki. Czujniki umieszczano na dolnej (rozciąganej) i górnej (ściskanej) swobodnej krawędzi belek.

Pomiar odkształceń dokonywano przy użyciu komputerowego systemu pomiarowego z automatycznym przełącznikiem kanałów pomiarowych, odczytem stanu, wstępną analizą wyników pomiarów i ich rejestracją. Pomiar stanu dwóch odpowiadających tensometrów (pomiar maksymalnego odkształcenia głównego ϵ_1 na tensometrze T1 i odkształcenia poprzecznego ϵ_2 na tensometrze T2) odbywał się w ciągu dziesiątych części sekundy. W ten sposób praktycznie wyeliminowano wpływ czasu na pomiar współczynnika w uplastycznionych (niestatecznych) punktach ciała. Ponadto odczyty prowadzono w stanie równowagi całej belki, czyli przy ustabilizowanych przemieszczeniach modelu. Dokładność pomiaru odkształcenia wynosiła $\pm 2 \cdot 10^{-6}$ w liniowym zakresie wskazań tensometrów i była o rząd lepsza od dokładności standardowych mostków tensometrycznych.

Eksperyment prowadzono na 45 modelach, wykonując pomiary współczynnika ν w trzech punktach na rozciąganej krawędzi beleczek, dwóch punktach na krawędzi ściskanej, przy kilku-

nastu poziomach obciążenia modelu i trzykrotnie dla jednego poziomu obciążenia. Wszystkie realizacje uzyskane w trakcie takich badań poddano analizie statystycznej. Analizowano odrębnie współczynniki odkształcalności poprzecznej punktów rozciąganych (dla których $\varepsilon_1 \geq 0$) i punktów ściskanych ($\varepsilon_1 < 0$).

Rys.3. Trend $\bar{\nu}$ oraz współczynnik zmienności V_ν , współczynnika odkształcalności poprzecznej w punktach rozciąganych

Na rys.3 kółkami oznaczono wyniki pomiarów współczynnika Poissona przy rozciąganiu materiału. W punktach rozciąganych dysponowano 5246 pomiarami współczynnika ν w tym dla $\varepsilon_1 > 1.3\%$ wykonano 1921 pomiarów. Pomiary prowadzono ciągle i klasowano w przedziałach odkształcenia podłużnego ε_1 o szerokości 0.06% .

Linia ciągłą na rys.3 oznaczono krzywą regresji wyników pomiarów wyznaczoną w celu zredagowania empirycznej formuły do szacowania współczynnika odkształcalności poprzecznej stali niskowęglowej. Do analizy regresji włączono tylko klasy o liczności pomiarów nie mniejszej od 10.

Po wielokrotnych próbach doboru krzywej regresji zdecydowano się na zastosowanie funkcji sklezionej na styku obszaru

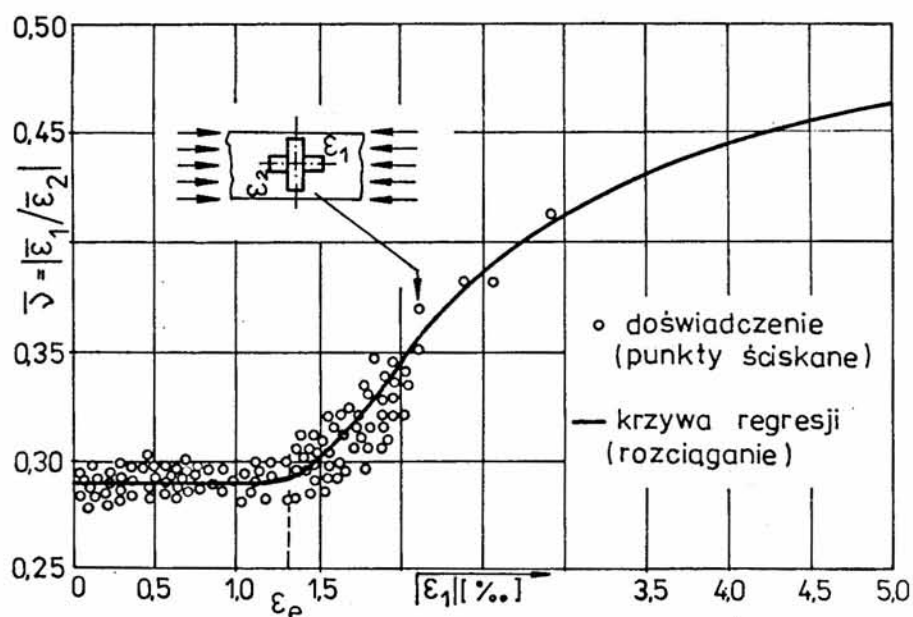
sprężystego i sprężysto-plastycznego. Krzywą tą można opisać równaniem:

$$\nu = \begin{cases} \nu_0 & \text{dla } \varepsilon_1 \leq \varepsilon_e, \\ 0.5 - (0.95 - \nu_0) (\varepsilon_e / \varepsilon_1)^2 + 0.45 (\varepsilon_e / \varepsilon_1)^3 & \text{dla } \varepsilon_1 > \varepsilon_e, \end{cases} \quad (1)$$

gdzie: $\varepsilon_e = 1.3\%$ jest granicznym odkształceniem sprężystym, $\nu_0 = 0.288$ jest współczynnikiem Poissona w obszarze sprężystym.

Przy doborze krzywej regresji $\nu = a + b\varepsilon^2 + c\varepsilon^3$ metodą minimów kwadratów przyjęto następujące założenia: 1) krzywa posiada asymptotę o równaniu $\nu = 0.5$, 2) krzywa jest ciągła w punkcie (ε_e, ν_0) . Do analizy regresji wzięto środki przedziałów klasowych z wagami proporcjonalnymi do liczebności klasy. Współczynnik korelacji krzywej z punktami doświadczalnymi wyniósł $\rho = 0.982$.

Na rys. 4 kółkami oznaczono realizacje współczynnika odkształcenia poprzecznego w punktach ściskanych. W zakresie sprężysto-plastycznych odkształceń dla $|\varepsilon_1| > 1.3\%$ dysponowano 398 pomiarami. Tylko nieliczne pomiary odpowiadały odkształceniom podłużnym $|\varepsilon_1| > 2\%$, ponieważ w chwili globalnego zniszczenia plastycznego belek tensometry umiejscowione w punktach ściskanych znajdowały się na granicy obszaru sprężystego i plastycznego (rys.2).

Rys.4. Krzywa regresji (1) na tle współczynników ν w punktach ściskanych

Na rys. 4 naniesiono również krzywą regresji (1) trendu współczynnika odkształcalności poprzecznej w punktach rozciąganych belek. Z porównania tej krzywej z realizacjami współczynnika Poissone'a w punktach ściskanych wynika, że przedstawiony eksperyment nie daje podstaw do odrzucenia hipotezy, że trend odkształcalności poprzecznej w punktach ściskanych jest taki sam jak trend odkształcalności poprzecznej w punktach rozciąganych.

Zależność (1) można traktować jako statystycznie uzasadnioną w dowolnym stanie jednoosiowego naprężenia.

3. Porównanie eksperymentu z teorią

Zgodnie z fundamentalnym założeniem teorii plastyczności w wyniku odkształceń plastycznych nie występuje zmiana objętości ciała. W procesie prostego obciążania całkowite odkształcenie objętościowe jest więc czysto sprężyste i zgodnie z prawem odkształceń objętościowych [9] wynosi:

$$\varepsilon_v = \sigma_v (1 - 2\nu_0) / E_0, \quad (2)$$

gdzie ν_0 i E_0 oznaczają współczynnik Poissona i moduł Younga w obszarze sprężystym.

Można przyjąć, że punkty na krawędziach swobodnych badanych belek znajdowały się w stanie jednoosiowego naprężenia. Dla punktów tych mamy więc:

$$\varepsilon_v = (\varepsilon_1 + \varepsilon_2 + \varepsilon_3) / 3 = \varepsilon_1 (1 - 2\nu) / 3, \quad \sigma_v = (\sigma_1 + \sigma_2 + \sigma_3) / 3 = \sigma_1 / 3, \quad (3)$$

Po uwzględnieniu tych wartości w prawie odkształceń objętościowych (2), uzyskuje się teoretyczną formułę na współczynnik odkształceń poprzecznych [4]:

$$\nu = 0.5 - \frac{1 - 2\nu_0}{2E_0} \cdot \frac{\sigma_1}{\varepsilon_1}. \quad (4)$$

Wykres funkcji (2) pokazano na rys. 3 linią przerywaną dla siecznego modułu odkształcalności podłużnej σ_1 / ε_1 odczytanego ze statycznej ścieżki równowagi rozciąganych prób badanej stali (rys. 1).

Rozbieżność między krzywą teoretyczną (2) i doświadczalną krzywą regresji (1) dochodzi do 5% i jest statycznie nieistotna wobec współczynnika zmienności V_ν rzędu 10% (rys.3).

4. Uwagi i wnioski

W badaniach doświadczalnych oszacowano współczynnik odkształcalności poprzecznej stali poza granicą sprężystości. Współczynnik ten można opisać krzywą regresji (1) jako funkcję odkształcenia podłużnego w zależności od granicznego odkształcenia sprężytego i współczynnika Poissona w obszarze sprężystym.

Zmienność losowa współczynnika ν wyraźnie rośnie po przekroczeniu granicy plastyczności materiału po czym zmniejsza się w miarę uporządkowywania się orientacji krystalitów materiału czyli w miarę kumulacji odkształceń plastycznych.

Przedstawiony eksperyment nie daje podstaw do odrzucenia hipotezy, że trend odkształcalności poprzecznej w punktach ściskanych jest taki sam jak w punktach rozciąganych.

Różnice między teoretycznym współczynnikiem odkształceń poprzecznych a współczynnikiem oszacowanym w doświadczeniu są statystycznie nieistotne. Potwierdzono więc doświadczalnie, że kosztem odkształceń plastycznych nie występuje zmiana objętości stali. Przedstawione badania są też kolejnym potwierdzeniem hipotez początku plastyczności i warunków plastyczności opartych na założeniu nieściśliwości plastycznej. Wśród hipotez tych można wymienić hipotezę Treski-Guesta oraz hipotezę Hubera-Misesa-Hencky.

Między współczynnikiem odkształcenia poprzecznego a odkształceniem podłużnym występuje silna korelacja wyrażona wzorem (1). Dlatego na podstawie odkształceń poprzecznych można prognozować odkształcenia podłużne o wartości większej od granicznych liniowych wskazań czujników, to znaczy takie odkształcenia których nie można zmierzyć przy użyciu tradycyjnych tensometrów.

Literatura

- [1] Kamiya N., Zawidzki J.: Uściślona metoda analizy odkształceń dla materiału o nieliniowej relacji naprężenie - odkształcenie (w języku japońskim). *Annual Meeting of the Japan Society of Mechanical Engineers*, March 1973,
- [2] Дашинский Г.А.: О коэффициенте поперечной деформации, Исслед. по мех. деформур. сред, Иркутск, 1979,
- [3] Манджакоб С.: Изменение коэффициента поперечной деформации при упругих, пластических и упругопластических деформациях Теор. и прикл. мех., 11, Но 3, 1980,

- [4] Malinin N.N., Rżysko J.: *Mechanika materiałów*, PWN, Warszawa, 1981,
- [5] Жуков А.М.: О коэффициенте Пуассона в пластической области, *Известия АН СССР, Отд. техн. наук*, No 12, 1954,
- [6] Ohashi Y., Kamiya N.: On the bending of thin plates of material having a non-linear stress-strain relation, *Int. J. Mech. Sci.*, Vol.9, No 2, 1967,
- [7] Chodor L., Kowal Z., Sendkowski J.: Equilibrium Paths of Stretched and Compressed Steel Samples, *Proceedings of the 9-th Congress on Material Testing*, Budapest 1986,
- [8] Chodor L.: Losowa nośność ustrojów zginanych z uwzględnieniem sił stycznych. Praca doktorska. *Prace Naukowe IB PWr 68/86*, Wrocław 1986,
- [9] Chodor L., Piechnik S.: Macierzowe sformułowanie zagadnienia brzegowej liniowej teorii sprężystości, *Zeszyty Naukowe Politechniki Świętokrzyskiej, Budownictwo 14*, Kielce 1983.

ON POISSON'S COEFFICIENT OF LOW-CARBON STEEL BEYOND ELASTICITY LIMIT

Summary

This paper presents results of the investigation of Poisson's coefficient of low carbon steel as a function of strain in elastic and non-elastic area. A great number of test allowed to estimate the trend and random variability of Poisson's coefficient. Results of the tests are compared with theoretical estimation.

ÜBER POISSONSKOEFFIZIENT DES NIEDRIGGEKOHLETER STAHLER IN ELASTO-PLASTISCHEN BEREICH

Zusammenfassung

Über Poissons-koeffizient des niedriggekohleter Stahles als die Deformationsfunktion in elasto-plastischen Bereich untergebracht. Die große Anzahl der Untersuchungen erlaubte die Abschätzung des Trendes und der stochastischen Veränderlichkeit des Poissons-koeffizienten. Die Ergebnisse der Untersuchungen wurden mit den theoretischen Abschätzungen verglichen.

О КОЭФФИЦИЕНТЕ ПУАССОНА НИЗКОУГЛЕРОДИСТОЙ СТАЛИ ВНЕ ПРЕДЕЛА УПРУГОСТИ

Содержание

В настоящей работе представлены результаты исследований коэффициента Пуассона низкоуглеродистой стали в виде функции деформации в упругой и внеупругой области. Большое количество экспериментов дало возможность оценить тенденцию и случайную изменчивость коэффициента Пуассона. Результаты исследований сравнены с теоретической оценкой.